

Anna Sakowicz

Uniwersytet w Białymstoku
email: a.sakowicz@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0001-5685-6076

„Inność” jako wartość i papierek lakmusowy dla naszej moralności

Recenzja: *Motyw inności w literaturach i kulturach słowiańskich*, red. E. Pańkowska, J. Dziedzic, A. Alsztyński, Lublin 2022

“Otherness” as a Value and a Litmus Test for Our Morality

Review: *The Theme of Otherness in Slavic Literature and Cultures*, ed. by E. Pańkowska, J. Dziedzic, A. Alsztyński, Lublin 2022

„Inność” rozumiana jako złożona kategoria kulturowa i antropologiczna jest jednym z bardziej interesujących zagadnień współczesnej humanistyki. Zagadnienie „inności” od dawna zajmuje istotne miejsce w refleksji badaczy nie tylko z dziedziny humanistycznej, lecz także nauk społecznych. Źródeł zainteresowania tym problemem należy szukać w zachodzących zmianach w społeczeństwach, powodujących przeobrażenia otaczającego nas świata. Prekursorami zrozumienia „Inności” byli badacze następujących kierunków filozoficznych: fenomenologii (Edmund Husserl, Emmanuel Lévinas), hermeneutyki (Paul Ricoeur i Martin Heidegger), filozofii dialogu (Martin Buber) i innych, szczególnie religijnych nurtów. Prace najważniejszych badaczy koncentrują się na zrozumieniu, czym jest „inność”, na etycznym zrozumieniu odmienności. Bezsprzecznie, problem nas samych z Innymi jest papierkiem lakmusowym dla naszej moralności, chrześcijańskości. Niewątpliwie, „inność” może być źródłem lęku i niechęci. „Inność” wobec tożsamesego, swojskiego, uznawanego w danym społeczeństwie za normę, może dotyczyć różnych

wymiarów, np.: tożsamości etnicznej i narodowościowej, religii, wyglądu zewnętrznego, stylu życia i innych perspektyw spojrzenia na rzeczywistość.

„Inność” – to wspólna przestrzeń problemowa, która może być postrzegana zarówno pozytywnie, jak i negatywnie, co z kolei prowadzi do konfliktów. Niezaprzeczalnie kwestia „inności” jest istotną inspiracją dla badaczy.

Wydana w 2022 roku monografia zbiorowa *Motyw inności w literaturach i kulturach słowiańskich* pod redakcją Ewy Pańkowskiej, Joanny Dziedzic i Anny Alsztyniuk stanowi wartościowy głos w dyskusji nad problemem „inności” i jej reprezentacji w przestrzeni literackiej i kulturowej narodów słowiańskich. Publikacja licząca ponad czterysta stron składa się z artykułów badaczy z różnych ośrodków naukowych, co pozwala na odzwierciedlenie wielogłosowości badawczych konstatacji. Obszerna i różnorodna tematyka artykułów poruszana w książce odzwierciedla natomiast złożoność w definiowaniu „inności”.

Książkę otwiera *Wstęp. Czym jest „inność”? Zarys problematyki*, w którym Ewa Pańkowska i Joanna Dziedzic podejmują próbę konceptualizacji pojęć „inność” i „inny” w perspektywie kulturowo-literackiej. Autorki omawiają m.in. „inność” dziecka, kobiety, osób zmagających się z chorobą, a także wybrane aspekty przedstawienia „inności” w szeroko pojętej fantastyce. Rozbudowane wprowadzenie stanowi punkt wyjścia dla szesnastu artykułów poświęconych różnym ujęciom „inności” w literaturach i kulturach słowiańskich, przy czym tych drugich jest znacznie mniej.

Jadwiga Gracla (Uniwersytet Warszawski) swój artykuł poświęca niedocenianej wciąż dramaturgii Jewgienija Zamiatina, która stała się dla niego „swoistą przestrzenią ucieczki od rzeczywistości, jej maską, emigracją do innych czasów i krajów przed emigracją właściwą”¹. Autorka szczegółowo analizuje dramat *Ognie świętego Dominika*, m.in. zwracając uwagę na kompozycyjną doskonałość tekstu, wskazując na wagę dodatkowego aktu (nieistniejącego z punktu widzenia rozwoju fabuły).

Artykuł Jeleny Liepiszewej poświęcony jest rodzinnemu teatrowi inkluzywnemu, który jest jedyną na Białorusi grupą teatralną złożoną z profesjonalnych aktorów oraz dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum

¹ J. Gracla, *Pod maską innego czasu. Uwagi o dramacie Jewgienija Zamiatina „Ognie świętego Dominika”*, [w:] *Motyw inności w literaturach i kulturach słowiańskich*, red. E. Pańkowska, J. Dziedzic, A. Alsztyniuk, Lublin 2022, s. 61.

autyzmu. Autorka podejmuje refleksję nad projektami teatralnymi łączącymi elementy sztuki, pedagogiki i medycyny, koncentrując się przy tym na interpretacji spektaklu *Osiem zmysłów, czyli Narodziny człowieka*.

Autor kolejnego artykułu Witold Kowalczyk przygląda się sytuacji Żyda z opowiadania Maksyma Gorkiego *Каин и Артем*. Kognitywne podejście pozwoliło badaczowi na dowiedzenie, że Żyd w społeczeństwie rosyjskim przedstawionym przez Gorkiego „okazuje się człowiekiem podwójnie prześladowanym – jako Inny etnicznie i religijnie, i jako człowiek słaby w ogóle (wpływ filozofii Nitzscheego)”².

Eleonora Szestakowa koncentruje się na problemach związanych z pojęciem „inności” w powieści Anatolija Mariengofa *Цинику*, rozpatrując je w kontekstach: społeczno-kulturowym, historyczno-ideologicznym, filozoficznym, artystyczno-estetycznym.

Kolejny szkic dotyczy emigracyjnego opowiadania rosyjskiej pisarki Zinaidy Gippius *Так слышалось*. Maria Cymborska-Leboda ukazuje, w jaki sposób artystyczne myślenie pisarki koresponduje z europejską myślą filozoficzną (G. Marcel, M. Buber, E. Lévinas, J. Derrida), a także wyjaśnia w jakim stopniu Gippius świadomie nawiązuje do twórczości Fiodora Dostojewskiego.

Barbara Stelingowska podejmuje próbę rekonstrukcji postaw wobec kultury kobiecej w literaturze rosyjskiej przełomu XIX i XX wieku. Przedmiotem rozważań autorki artykułu jest życie i twórczość Anastazji Wierbickiej, Zinaidy Gippius i Anny Mar, które wpłynęły na zmianę oblicza prozy rosyjskiej omawianego okresu.

Powieść Mieczysława Srokowskiego *Kult ciała*, skoncentrowana na tytułowym kulcie ciała i afirmacji miłości fizycznej, jest przedmiotem analizy prowadzonej przez Beatę Walęciuk-Dejnekę. Artykuł poświęcony został ukazaniu świata głównej bohaterki Hanki Złotopolskiej, będącej uosobieniem egoizmu, okrucieństwa i zła.

Artykuł Kamili Woźniak poświęcony został multimedialnemu projektowi Markéty Bańkovej „New York City Map”. Autorka analizuje sposób kreowania wizerunku Nowego Jorku przez czeską artystkę i pisarkę,

² W. Kowalczyk, *Żyd jako Inny. O empatii w opowiadaniu Maksyma Gorkiego „Каин и Артем”* (*«Каин и Артем»* 1899), [w:] *Motyw inności...*, s. 104.

wskazując na obecność zarówno elementów tradycyjnych, jak i nowatorskich w strukturze projektu.

Szymon Trusewicz rozpatruje poezję Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego w kontekście kategorii „inności”, zwracając uwagę na jej wymiar uwewnętrzniony. Autora artykułu interesuje przede wszystkim sposób, w jaki poeta wykorzystuje metaforykę przestrzenno-cielesną i topikę queerowo-chłopską oraz specyfikę języka poetyckiego, stanowiącego narzędzie wyrażania doświadczenia „inności”.

W kolejnym artykule Aleksander Janiszewski podejmuje problem „inności” emigranta. Na przykładzie opowieści Romana Wachowicza *Maragatos* badacz ukazuje różnorodne aspekty egzystencji Polaka w Brazylii, zwracając uwagę na kwestię adaptacji kulturowej.

Ewa Pańkowska analizuje „inność” na przykładzie wybranych motywów obecnych w powieści Michaiła Jelizarowa *Земля*, takich jak „cementarny biznes”, śmierć, miłość. Autorka zwraca uwagę na problem dojrzewania głównego bohatera i narratora – Władimira Korotyszewa.

Artykuł Agnieszki Baczewskiej-Murdek poświęcony jest elementom poetyki absurdu w opowiadaniu *Omon Ra* Wiktora Pielewina. Analizowane są strategie narracyjne i estetyczne, dzięki którym pisarz obnaża absurdy świata sowieckiego i obala jego mity.

Przedmiotem zainteresowania Filipa Świerczyńskiego są spektra technologicznej obcości w *Niezwykłym* Stanisława Lema. Autor zwraca uwagę na sposoby, w jakie Lem konstruuje wizję „inności” pozaludzkiej.

Anna Alsztyński skupia się na wizerunku i „inności” kobiety w opowieści Aleny Brawa *Дараванне*. Analiza dotyczy sposobów reprezentacji kobiecego doświadczenia w perspektywie społecznej, kulturowej i psychologicznej.

Joanna Dziedzic omawia kategorię „inności” w cyklu *Трохкрылыя нмыўкі* (pol. *Trójskrzydłate ptaki*) Jana Czykwina. Autorka ukazuje, iż białoruski twórca w swoich krótkich utworach prozatorskich przedstawia różne oblicza „inności”. Przedstawione przez Czykwina problemy mają charakter refleksji ponadczasowych, odczytywanych w różnych kontekstach, szczególnie w egzystencjalnym, filozoficznym i teologicznym.

Zbiór zamyka artykuł Marty Zambrzyckiej – studium literackiej reprezentacji depresji klinicznej w powieści Kseni Fuks *По той бок сонця*. Autorka analizuje sposób przedstawienia doświadczenia choroby psychicznej

w kontekście współczesnych tendencji literatury ukraińskiej oraz strategii narracyjnych umożliwiających wyrażenie stanu „inności” emocjonalnej i egzystencjalnej.

Motyw inności w literaturach i kulturach słowiańskich to publikacja, która nie tylko dokumentuje stan współczesnych badań nad problemem „inności” w literaturach słowiańskich, lecz także proponuje nowe kierunki interpretacyjne. Zróżnicowanie tematyczne i metodologiczne poszczególnych artykułów pozwala odbiorcy dostrzec bogactwo i złożoność problematyki „inności” w kontekście słowiańskim, a zarazem prowokuje do refleksji nad miejscem tych kultur w szerszym, europejskim dyskursie humanistycznym. Od strony edytorskiej monografia prezentuje się starannie: teksty są dobrze zredagowane, a układ tomu przejrzysty i logiczny. Można jedynie zauważyć pewne nierówności w objętości poszczególnych artykułów, co jednak nie wpływa na ogólną wartość publikacji. Podsumowując, *Motyw inności w literaturach i kulturach słowiańskich* to ważna i potrzebna pozycja w badaniach nad współczesną humanistyką słowiańską. Być może przywołane w niej zagadnienia i teksty literackie zainspirują do dalszych prac badawczych, a białostocki zespół naukowców podejmie się trudu wydania kolejnej cennej monografii.

Słowa kluczowe: motyw inności, literatura słowiańska, kultura słowiańska, problem moralności, wolność, wybór, lęk przed Innym